

Ljodsamhøvet i AM 315 f fol.

1. Innleiding

AM 315 f fol. er ei handskrift av Gulatingslogi, so i fyrste bolken kjem eg til å segja nokot stutt um kvat Gulatingslogi og Gulating var for nokot. Etter det kjem eg til å segja nokot um sjølvte handskrifti, millom annat kvar ho kjem frå og når tid ho vart skrivi. Dinæst, fyrr eg byrjar med ljodsamhøvet i handskrifti, gjev eg ei yversyn yver kvat ljodsamhøvet fører med seg, og kvat dei vanlege synene på denna ovringi er. Etter det set eg upp fundane eg gjer i handskrifti, og so gjeng eg grant igjenom dei, serleg for di eg vil freista å gjera greida for undantaki til hovudfyresegni. Til sidst skal eg sjå nøgnare på ljodsamhøvet etter <e> og <æ>, sidan Magnus Rindal (1994: 15) segjer at handskrifti skil millom <e> < *e > og <æ> < *a (ved ljodbrigde).

Sume stader kann lesaren sjå at eg jamfører dei gamalnorske ords-kapi og ordi med Indre Austfold-målet frå våre dagar. Det kann synast som det ikkje høver i denna samanhengen, men eg tykkjer det er um å gjera å likna gamalnorsken med dei norske målføri, sidan målføri hev vakset fram or gamalnorsken. Og sidan det er småting i gamalnorsken eg dryfter i oppgåva, er det turvande å likna honom med eit målføre eg veit mykkjet um. Og det er radt Indre Austfold-målet.

I detta stykkjet hev eg bruka ulike teikn i kring ord og ljodar. Dei er < >, som eg hev bruka der eg hermer frå handskrifti eller skriv um skrivelser i handskrifter. / / hev eg bruka til å syna skilljodar, [ ] for IPA-ljodar. Dei mynstermåta gamalnorske ljodane og ords-kapi skriv eg i skå-skrift. Det hev eg bruka når eg ikkje tek eit skap rett frå ei handskrift, og eit slikt mynstermåta skap kann hava *ø*, *ó* og ljodsamhøve i detta stykkjet. Det gjer eg so eg fær fram nett kvat eg meiner, og so eg hindrar mis-tydingar. Det finst i grunn ingi gamalnorsk mynster, so eg stend fritt når det gjeld skrivegjerd. Ords-kapi frå Indre Austfold-målet hev eg skrivet med Norvegia-skrift.

Eg skal røkja etter um det er ljodsamhøve i AM 315 f fol., og dersom

det er det, korleides det er, og kor fylgjerett det er. Er det sant at handskrifti skil millom <e> av upphavleg *e og <æ> av upphavleg *a, og korso er ljodsamhøvet etter desse sjølvljodane?

Utgåva av AM 315 f fol. som eg hev bruka, er umritet til Eithun, Rindal og Ulset i *Den eldre Gulatingslova*, 1994.

Dei yrkjesordi eg trur kann vera uvane, er utgreidde i niande bolken.

2. Gulating og Gulatingslogi

I millomalderen var det fjore store lagting i Noreg, og dei skulde ganga yver heile landet. Eitt av desse var Gulating, som hadde Vestlandet til hovudvald. Namnet tyder "tinget på Gule", som ligg i Ytre Sogn. På den tidi vart umkverven rekna til Hordaland. Det er truleg eit gammalt ting, og me kann nog trygt tidfesta det til sidst på 800-talet. Ari fróði segjer i *Íslendingabók* at den eldste islenske logi, Ulvljotslogi, vart skipa på 920-talet med Gulatingslogi til mynster, og dei reknar med at Gulatinget må ha voret hevdvunnet og grunnfest då. Til å byrja med låg berre Firdafylket, Sygnafylket og Hordafylket under Gulating, men det vart etter kvart øykt til å ganga yver umkverven frå Aust-Agder i sud til Sunnmøre i nord. På 1300-talet vart tinget flutt til Bjørgvin.

Som me skynar av alderen på tinget, var logi munnleg i lang tid. Logmenner sagde henne fram på tinget (til liks med logsegjingsmannen på Island). Fyrst på 1000-talet vart logi skrivi ned, og vart truleg ei retteleg logbok, ikkje berre ei rettleiding. Til vanlegt vert Gulatingslogi skift i ein eldre og ein nyare lut. Den eldre luten vert kalla Olavs-ordi, og den nyare Magnus-ordi. Den eldre luten er tilskriven Olav den heilage, som tyder på at hann godkjende logi eller at mennene hans emna henne til. På eit riksmøte i 1164 vart det gjort mange brigde, serleg i den bolken som hev med kristendomen å gjera, og denna nye luten vart tilskriven kongen, Magnus Erlingsson. Landslogi hans Magnus Lagabøte kom i staden for Gulatingslogi (og dei andre logene på lagtingi) i 1274. (Alt etter Knut Robberstad 1937: 11–13 og Trygve Knudsen 1969: 556–564.)

3. Handskrifti AM 315 f fol.

Detta handskrift-brøtet hev sumt utav Gulatingslogi. Heile Gulatingslogi finn me i ei onnor handskrift, kalla DonVar 137 4°. AM 315 f fol. er tvo samfelde blad, tvo andre samfelde blad, og tvo brøt av eitt blad. Dei

to fyrste bladi hev nokot av det som er sett til bolk 9–12 og 20–22 i Don-Var 137 4° i nyare tid. Dei tvo brøti av det eine bladet hev sumt utav bolkanane 152–153 og 156, og dei tvo siste bladi hev deilar frå bolkanane 224–228 og 301–305. Desse tri lutene kjem alle frå Island, og det var Árni Magnússon som samna dei. Dei låg ikkje saman, men vart funne på ulike stader til ulike tider (Rindal 1994: 14). Det er berre Olavs-ord i denna handskrifti, nokot det truleg var i den opphavlege boki denna handskrifti var ein lut av au. Det kann koma av at fyrelegget til denna handskrifti var frå fyre 1164, då Magnus-ordi vart lagde til (Robberstad 1937: 12–13, Knudsen 1969: 559).

Handskrifti vert rekna for ei av dei eldste me hev att frå gamalnorsk tid. Målgranskarane hev stort set tidfest henne til den same tidbolken. Marius Hægstad (1907: 40) og Didrik Arup Seip (1955: 88) segjer ho er frå tidi kring 1200 eller fyrr. Rindal (1987: 134) segjer ho er “eldre enn ca. 1250”. Elles hev Johan Storm tidfest henne til enden av 1100-talet (etter Rindal 1994: 15). Det er nog i hovudsak skrivegjerdene av einskilde bokstavar dei hev bruka til å tidfesta henne, men det er måldrag au, so klårt. Nokre døme (Rindal 1987: 131–134) på gamle skriveviser er karlung-*a* med hals, <u> for *f* fyre ein sjøvljod, nokot Hægstad segjer er “Vitnesburd um ein høg alder” (1907: 41), <c> og <k> skifte etter gomfyresegni, nokot som “går [...] av bruk rundt 1250” (Rindal 1987: 132), og berre <g> for gnikande *g*. Eit måldrag som tyder på at handskrifti er gamal, er at det hev “mest *e* for /e/ og *æ* for /æ/” (Rindal 1987: 132) (med /e/ og /æ/ her hev hann meint <*e og <*a). Det er nokot eg skal sjå nærare på seinare. Andre måldrag er attvisande gjerningsord på /-k/, som er “sjeldsynte etter ca. 1250” (Rindal 1987: 134), vantande *j*-ljodbrigde og vantande einljoding (Rindal 1994: 15).

Målskapi i handskrifti peikar etter Hægstad (1907: 40) og Rindal (1987: 134) mot nordvestlendsk, men Seip (1955: 88) segjer at handskrifti vart skrivi i eller ved Bjørgvin. Måldrag som tyder på nordvestlendsk, er (etter Rindal 1987: 132–134) <au> for *au* (<ou> i sudaustlendsk), <o> fyre standande *u* (trøndsk og nordaustlendsk hev mest <a>), ljodsamhøve (som “er vanleg [...] kanskje med unntak av Sørvestlandet”),¹ vantande sjøvljodveikjing (som var vanleg i austlendsk), <mn> for *fn* og <ft> for *pt* (peikar mot trøndsk/nordvestlendsk), <u-> for det neittande fyrefestet *ú-* (<o-> i trøndsk). Nokot ustødleik i skriveviser i handskrifti meiner Hægstad kjem av at ho er ei avskrift (1907: 40).

¹ Men sjå hjå Joronn Housken, som segjer at ljodsamhøvet i stavangerbrevi er “tydelig [...] i de fleste brevene, meget mer enn en venter å finne” (1954: 17).

Seip segjer at denna handskrifti er skrivi med tri ulike hender (1955: 88), det same segjer Hreinn Benediktsson (1964: §7.22) og Anne Holtsmark (1955: XIII), men eg kann ikkje sjå nokor grunngeving for denna syni. Hægstad (1907: 36–41) segjer inkje um skrivar (eller skrivarar) til denna handskrifti, nokot som skulde tyda på at hann meinte det berre var einn skrivar, etter di hann segjer i same skrifti at Gamalnorsk homilieboek er “skrivi med tri hender” (1907: 41). Rindal segjer det berre er einn skrivar (1994: 14), og meiner det ikkje er grunnlag korkje i målvegen eller skriftvegen for å hevda at det er tri skrivarar (1987: 135).

4. Ljodsamhøve

Norrønt mål hadde som kjent berre tri stutte sjølvljodar i utyngd stoda, /i/, /u/, og /a/. I gamalnorske handskrifter kann me ofta finna eit skifte millom skrivevisene her, <i> og <e> for /i/, og <u> og <o> for /u/. Desse skrivevisene syner at uttalen av /i/ og /u/ kunde vera nokot skiftande, men det var berre einn skilljod for di, for hann kann aldri skifta ut ein *i* med *e* i utyngd stoda og få eit annat ord. Sameleides med *u* og *o*. Grunnen til at dei i det heile skreiv desse avbrigeljodane ulikt, var at *i* og *e*, *u* og *o* var ulike skilljodar i tyngd stoda, so at dei skreiv /i/ og /u/ i utyngd stoda etter kor like dei var ljodane i tyngd stoda.

Skiftet millom <i>/<e> og <u>/<o> er skrivet etter ei mynster, for det er sjølvljoden i roti som gjer av sjølvljoden i endingi, må vita. Ljodane “høver saman”. Då er det skillegt at det lyt vera ljoddrag rotljoden og endingsljoden hev sams. Skal eg greida ut um det, byr eg fyrst setja upp det norrøne sjølvljodverket. (Uppsetet er teket frå Ragnvald Iversen 1994: §6.4.)

	fremre		ettre	
	urunda	runda	urunda	runda
høg	i	y		u
millomhøg	e	ø		o
låg	ɛ		a	ɔ

Alle desse ljodane kann vera både stutte og lange. Det er med andre ord det gamle norrøne ljodverket. Seinare fell som kjent *ɛ* saman med *e*, og *ɔ* med *á* (eller *ø*). (Eg kjem til å skriva *ɛ* for den stutte utgåva av *æ*, so det ikkje skal vera råd å undrast på um eg hev meint stutt eller lang *æ*. Når eg hermer frå handskrifter og stykkje kjem eg lika fullt til å skriva *æ* um det

er det som stend der.) Som me kann sjå av detta uppsetet, er dei norrøne sjølvljodane skifte i tri høgder, og ljodsamhøvet fylgjer radt høgdi på sjølvljoden. Sjølvljodveikjingi kann vera vand å skilja frå ljodsamhøvet, sidan den au kann giera <i> til <e> og <u> til <o>. Skilnaden er at endingsljoden ved ljodsamhøvet vert avgjord av håtten på rotljoden, men ved sjølvljodveikjingi vert endingsljoden avgjord ut frå lengdi på rotstavingi. I tillegg gjer sjølvljodveikjingi *a* til *ɛ* (*sofa-kastɛ*) (Hødnebo 1977: 382–383, Grøtvedt 1974: 13–14). I sume svenske handskrifter skifter dei <a>/<æ> au etter ljodsamhøvet (Hødnebo 1977: 377),² og sume gamalnorske handskrifter kann hava <y> for <i> i endingi, um rotljoden er rund. Det hev haldet seg i sume ord i austnorsk, til dømes ordet *stykký* i Indre Austfold.³ Berre når me gjeng nøgje igjenom handskrifti kann me finna ut um handskrifti hev ljodsamhøve eller sjølvljodveikjing. Sume handskrifter hev både ljodsamhøve og sjølvljodveikjing, so at <i>/<e> og <u>/<o> vert skifte etter ljodsamhøvefyresegni etter stutte stavingar, men berre med sjølvljodveikjing etter lange stavingar, og med <a>/<æ> (etter stutt som lang staving) skifte etter sjølvljodveikjingi (Hødnebo 1977: 383).

So attende til skiftet millom <i>/<e> og <u>/<o> ved ljodsamhøvet. Når rotljoden ligg i den øvste høgdi i ljoduppsetet, då fylgjer ein tilsvarende høg sjølvljod etter i endingi, *i* og *u*. Alle tviljodane høyrer til her, sidan dei endar på høge sjølvljodar. Når rotljoden er millomhøg, då fylgjer ein millomhøg *e* og *o* etter i endingi. Vandemålet kjem upp ved dei låge sjølvljodane. Her skulde me venta at det fylgde ein millomhøg *e* og *o* i endingi, men i røyndi er det so at sume sjølvljodar fær <i>/<u>, andre <e>/<o>. Fyrst skal eg setja upp skipnaden soleides ulike målgranskarar hev gjort det, og so segja nokot stutt um kvat ei tvo–tri av dei hev lagt fram til grunn for det.

Ljodsamhøvet etter dei låge sjølvljodane

Hægstad 1899: 78–79

á, ô, æ	+ e – o
æ, ø	+ i – u
a	+ e – u

² Sume (t.d. Ingeborg Hoff 1981: 358) meiner at det fanst i gamalt austlandsmål au.

³ “Etter gammel-østfoldsk vokalharmoni var her *y* i ending etter *y* i stammen. Det er vel *kk* som har greidd å holde *y* oppe. Her er således ikke tale om noen tiljæmning” (Hoff 1946: §109).

Seip 1955: 128–131

á, ô, æ	+ e – o
ø	+ i – u
ɛ	+ e/i – u
jø	+ e – u/o
a	+ e – u

Hødnebø 1977: 379

a, á, æ, ǽ	+ e – o
ø	+ i – u

Hagland 1978: 293

á, ǽ	+ e – o
a, ø	+ e – u
æ	+ i – o

Vågslid 1989: 759

á, ô, æ	+ e – o
ɛ, ø	+ i – u
a	+ e – u

I denna yversyni er det Finn Hødnebø og Jan Ragnar Hagland som skil seg ut. Hødnebø hevdar at *a* fær *o*, og at *æ* (d.e. *ɛ*) fær *e – o*, og Hagland hevdar at *ø* fær *e*, og at *æ* (d.e. *ɛ*) fær *o* (hann segjer rett nok at *ɛ* ofta fekk *u* fyre 1300). Hagland meiner at det *ikkje* er ljodsamhøve etter dei låge sjølvljodane, men helder sjølvljodveikjing. Etter dei lange sjølvljodane *á* og *ǽ* er det stødt sjølvljodveikjing, men etter dei stutte sjølvljodane er det berre sjølvljodveikjing når rotljoden og endingsljoden ikkje hev måldraget “fremre-ettre” sams. Det tyder med andre ord at *a* og *ø* (ettre) veikjer ein *i* (fremre) til *e*, og at *æ* (d.e. *ɛ*) (fremre) veikjer *u* (ettre) til *o*. Då stend og fell alt på det undarlege påstandet um at *ø* fær *e*. Grunnen til desse ulike meiningane um kvat sjølvljodane styrer, kann koma av at dei hev granska ulike handskrifter frå ulike luter av landet, og som er frå ulike tider. Tanken um at det kann vera nokot annat etter dei låge sjølvljodane en ljodsamhøve, hev Trygve Skomedal voret inne på au. Hann meiner det ikkje er ljodsamhøve etter *ɛ* og *ø*, men ljodvanhøve (“vokalkontrast”, hann kallar). Då fær dei *i* og *u*, sidan dei er meir ulike *ɛ*

og ϱ en det e og o er.⁴ Ottar Grønvik (1998:28–34) meiner at ϱ og ϱ fær i/u av di dei er avkomor av ljodbrigde, og dei fekk ein “vedljod” frå den ljoden som gav ljodbrigdet (til liks med brjoting). Dei tviljodane som kom upp då, ϱ^i og ϱ^u , fekk høge sjølvljodar etter seg til liks med dei andre tviljodane.

Ei onnor løysing på detta vandemålet kann vera å sjå annarleides på ljodverket. Det hev voret vanlegt å skifta dei gamalnorske sjølvljodane i tri høgder, men ljodsamhøvet vert mykjet greidare um me skifter dei etter fjore høgder. Då vil eg flytja upp ϱ og ϱ til ei eigi høgdi, ei millomlåg ei. Baten med å gjera det vert at ljodsamhøvet fær ei greid og undantakslaus fyresegn for kvar høgdi. Hev me tri høgder, då vert det eitt set med endingsljodar etter den øvste høgdi, eit annat etter den millomhøge høgdi, men ikkje eit einfelt set etter den lægste høgdi, med andre ord at det ikkje er høgdi i seg sjølv som er avgjerande der, annat en håtten dei låge sjølvljodane hev. Men alt tyder på at det *er* høgdi som er avgjerande ved ljodsamhøvet, og stykkjar me upp den lægste høgdi i tvo, då slepp me å ty til nokot annat en radt høgdi, skal me skyna ljodsamhøvet. Kvifor denna tridje høgdi skulde få i/u , og ikkje e/o som ventelegt er, hev eg ikkje nokot svar på. Det kann vera at me hev eit ljodvanhøve her. Det skiplar ikkje uppsetet hokke det er, sidan fyremunen med at kvar høgdi fær sine sjølvljodar vert verande. Eg meiner at detta framlegget hev røynlegt grunnlag au. Skal me få greida på korso det gamalnorske ljodverket var, då må me sjå på dei måli som hev vakset fram frå gamalnorsken, og det er dei norske målføri.⁵ Og det midlendske sjølvljodverket, som på mange viser er gamalvordet, skifter sjølvljodane etter fjore høgder, må vita, med a for seg sjølv i den lægste.⁶ Jamfør au at Kurt Braunmüller (1995: 37) set upp eit ljodverk med fjore høgder for “ældre skandinavisk”, med ϱ og ϱ i ei høgdi for seg. Det same gjer Grønvik (1998: 28). Detta gjeld visseleg berre for dei stutte sjølvljodane. For dei lange er det evlaust tri høgder. Det er klårt det kann reisast motmæle mot å hava fjore høgder, til dømes at det midlendske sjølvljodverket ikkje er beinveges liknande med det gamalnorske, sidan det midlendske målet (som andre nynorske mål) legg større tyngd på ljodhåtten en ljodlengdi, og gamalnorsken gjorde tvert um. At ϱ og ϱ i ei høgdi for seg fører til at dei skil seg frå a i tvo ting, kann vera eit annat motmæle, sidan ljodbrigdet elles berre gjev ljoden eitt nytt drag.

⁴ Alt detta er etter munnleg fråsegn frå honom.

⁵ Det var fyrst og fremst ved at dei såg på desse målføri at dei kunde sjå at ljodlengdi og stavingslengdi hadde mykjet å segja i gamalnorsken.

⁶ Etter Trygve Skomedal.

At *a* fær *u* etter seg, og ikkje *o*, som hann skulde venta etter di hann fær *e*, kjem nog av at *a* her ikkje lét som *a*-en elles, grunna u-ljodbrigdet (her ser eg burt frå påstandet hans Hødnebo um at *a* i røyndi fær *o* etter seg). So kann hann spyrja seg kvifor dei ikkje skreiv *o* i staden for *a* då, som dei gjorde når det ikkje fylgde ein *u* etter (det gjeld serleg i austnorske handskrifter).⁷ Grunnen er uviss, men det kann vera av di ρ i $\rho - u$ lét annarleides en ρ i $\rho - X$ (X = kvat som helst, burtset frå *u*), so dei heldt ρ i $\rho - u$ for å liggja nærare *a* en *o*, og skreiv deretter, og totte ρ i $\rho - X$ lét meir som *o*. Det er fulla ikkje utan grunn at $\rho - X$ i Indre Austfold-målet stort set hev vortet *å*, men $\rho - u$ mest hev vortet *a - u*. Døme på det er gamalnorsk *grøn*, *ønd*, *rønd*, *song* > Indre Austfold-mål *grā:n*, *ā:n*, *rā:n*, *sānŋ*, men gamalnorsk *øfund*, *gøtu*, *høku*, *køku* - > Indre Austfold-mål *a:vunn*, *ga:tu*, *ha:ku*, *ka:ku* (Hoff 1965).⁸ Grunnen til at ρ i $\rho - u$ kunde låta meir som *a*, kann koma av at *a* og ρ i det stødet var avbrigeljodar til einn skilljod (ofta skrivet /å/), men tvo ulike skilljodar i andre støde. Når skilnaden millom ρ og *a* var jamvegen fyre standande *u*, då kunde ρ få ein vidare framburdutveg en det ρ kunde hava elles (Hreinn 1963: 5.3). Og som me skynar, kunde ρ her tøygja seg helder nær [a], so nær at dei valde å skriva honom <a>, og at hann sume stader røyngleg vart til *a* i nynorske austlandsmål. At hann ikkje var lik *a* i gamalnorsk tid, kann me sjå av ljodsamhøvet, sidan ein <a> fær *u* etter seg, og ikkje *o* som me skulde venta (sidan hann fær *e*). Attåt hev u-ljodbrigde av *a* fyre standande *u* ofta haldet seg i austlendske målføre, jamvel um dei kunde skriva desse ordi med <a> i gamalnorsk tid, t.d. ord i Indre Austfold som *åskā*, *vøggā*, *lānŋā* < *øsku*, *vøggū*, *lōngu* (Hoff 1946: §297).⁹

No kjem eg til å setja upp hovudfyresegni for ljodsamhøvet etter den vanlege og hevdvunne syni, og som dei fleste kann segja seg samde i. Det

⁷ Eit eget teikn for ρ hadde dei ikkje i gamalnorsk. Dei skreiv mest <o> og <a>, men sumtid <au>, <a> og andre bokstavbindsel.

⁸ Den vanlege syni (i minsto etter den gamle læra) er rett nog at *a* er komen inn att frå dei ordskapi som hadde *a* (Hoff 1946: §94). Men ordskapi med ρ var i eit stort fleirtal, og det synest undarlegt at dei skulde halda på endingsljoden frå dei ordskapi det var flest av, men heimta rotljoden frå dei som det var færre av (nemnefall eintal og eigefall mangtal). Attåt er det heilt visst at ordi med skiftet *-va/-vø-* hev enda upp med rotljoden frå bøygefalli, etter di dei hev vortet *u - u*, som i *svølu* > *suŋu*, *hvøru* > *turu*. (Her hev då den runde *v*-en som stod fyre hindra eit umbroyte frå rund ρ til urunda *a*.) Kvifor skulde dei heimta sjølvljoden frå nemnefall eintal i det eine høvet, men frå bøygefall i hitt? Eg må au nemna tvo ord som i gamalnorsk hadde ρ i alle bøygingar, det er *søðull* og *øxull*. Dei hev då ljodrett (etter mi syn) vortet *sa:lø* og *aksyŋ* i Indre Austfold-målet. Annan stad kann rett og slett ikkje *a* koma frå. Eit skil millom eintal og mangtal: *aksyŋ* — *åklār må ha vortet utjamna tidleg.

⁹ Her lyt evlaust veikjing *u* > *ø* etter lang staving ha havt ein innverknad på korso rotljoden voks. Det kann vera beinsamt når me skal skyna rekkjefylgja på ovringane.

samsvarar au med det fleirtalet av dei granskarane eg nemnde ovanfyre meinte. Då er det det me skal venta å finna i handskrifti, sidan eg kjem til å bruka denna fyresegni til utgangsstøde for kvat som er “undantak” og “etter fyresegni”:

Dei høge (stutte og lange) ljodane¹⁰ <i>, <y> og <u> skal få <i> og <u> etter seg.

Dei millomhøge (stutte og lange) ljodane <e>, <ø> og <o> skal få <e> og <o> etter seg.

Dei låge stutte ljodane <æ> og <o> (der hann er /ø/) skal få <i> og <u> etter seg.

Dei låge lange ljodane <æ>, <a> og <o> (der hann er /ô/) skal få <e> og <o> etter seg.

Den låge stutte ljoden <a> skal få <e> og <u> etter seg.

5. Uppteljing av fundane

Her set eg upp ei yversyn yver tali på ord med rotljod + utyngd endingsljod eg fann. Eg kjem til å skifta upp bolkane etter høgdi på rotljoden, so etter utyngd skilljod /i/ og /u/, og under kvar uppteljing av rotljod + /i/ eller /u/ talet på ord med avbrigeljodane <e>, <i>, <o> og <u>.

Høge sjøvljodar + /i/

<i> + /i/	105	
<i> + <i>	94	(<firi(r)> (36), <æigi> (24))
<i> + <e>	11	(<p[-]ninge>, <pëninge>, <hinne>, <jnne>, <inne> (2), <pilller>, <vitne>, <frendfime>, <kile>, <liðe>)
<y> + /i/	47	
<y> + <i>	43	(<lyni> (21))
<y> + <e>	4	(<fylkef>, <øyre> (2), <yuer>)
<u> + /i/	9	
<u> + <i>	8	(<hufi>, <luti>, <fyftrungi>, <þriðungi> (3), <caupi>, <uti>)
<u> + <e>	1	(<jorðunne>)

Høge sjøvljodar + /u/

<i> + /u/	46	
<i> + <u>	46	(<kirkju-> (16), <æigu-> (8) (+1 <[-]i/gum>))

¹⁰ Det er dei ljodane desse skrifteikni stend for. Teiknet i seg sjølv er ingen ljod, må vita.

<y> + /u/	40		
<y> + <u>	17	(<[-]kymlum>, <fyrftu>, <fyfstrung-> (6), <fyftur> (9))	
<y> + <o>	23	(<byfkop-> (20) (+1 <b[-]fkop-> og 1 <[-]fskop->), <fkylldo>)	
<u> + /u/	20		
<u> + <u>	20	(<aurum> (8), <fkulu> (9))	

Millomhøge sjølvjodar + /i/

<e> + /i/	17		
<e> + <e>	12	(<gegner>, <gengner>, <gerer> (3), <reke>, <mege>, <prefte> (2), <-reke>, <hvervetna>, <hvar're'ger>,	
<e> + <i>	5	(<gerir> (2), <peninge>, <peningum> (2))	
<ø> + /i/	5		
<ø> + <e>	5	(<bøte>, <føder>, <føre>, <fører>, <høgeld[-]f>.	
		Ordet vert mynstermåta med <i>-endis</i> , som tyder på at dei ikkje ser på den lekken til å vera utyngd. I so fall er det berre 4 ord med <ø> + /i/ og <ø> + <e>)	
<o> + /i/	35		
<o> + <e>	32	(<byfkope> (12) (+1 <[-]fkope))	
<o> + <i>	3	(<brøðrongi> (3))	

Millomhøge sjølvjodar + /u/

<e> + /u/	18		
<e> + <o>	17	(<ero> (13) (+1 <[-]ro>), <mego>, <hverffo>, <tvitugfeffo>)	
<e> + <u>	1	(<utanverðum>)	
<ø> + /u/	15		
<ø> + <o>	15	(<brøðrong-> (15))	
<o> + /u/	69		
<o> + <o>	51	(<konong-> (8), <moðor> (17), <-dottor-> (12))	
<o> + <u>	18	(<fkolu> (12), <honum> (6))	

Låge sjølvjodar + /i/

<æ> + /i/	36		
<æ> + <i>	29		
<æ> + <e>	7	(<kænne>, <fætte>, <ærend-> (2). Detta ordet vert mest mynstermåta til <i>erend</i> , med andre ord at andre stavingi ikkje er utyngd. I so fall er det 34 ord med <æ> + /i/ og 5 med <æ> + <e>. 3 er æ: <fære>, <fær[-]e>, <bæde>)	

<a> + /i/	73	
<a> + <e>	70	(<aller> (14), <uppname> (14))
<a> + <i>	3	(<nak[-]i>, <talit>, <anlit>. Dette sidste ordet kann hava tyngd <i> her, då er det berre 2 undantak til 72 døme på <a> + /i/.
<o> + /i/	1	
<o> + <i>	1	(<hoggvit>)
Låge sjølvljodar + /u/		
<æ> + /u/	10	
<æ> + <u>	10	
<a> + /u/	4	
<a> + <u>	2	(<kallum>, <marcum>)
<a> + <o>	2	(Både er á: <attong> (2))
<o> + /u/	39	
<o> + <u>	37	(<morcum> (10), <foður> (9))
<o> + <o>	2	(<ondo>, <fomo>)

6. Gjennomgang av fundane

Eg kjem til å ganga igjennom fundane i same rekkjefylgja som eg talde dei upp i fyrre bolken, og eg vil freista å gjera greida for alle undantaki til hovudfyresegni eg sette upp framanfyre.

Høge sjølvljodar + /i/

Etter <i> er fulla saki greid. 94 av 105 gonger fylgde det ein <i> etter, og millom dei tie undantaki var det ordet *inni* tri gonger, og *peningi* tvo gonger. I bolk 12, lina 13, stend <[-]e>. Etter å ha likna med DonVar 137 4°, skynar eg at det er ordet *timbri*, men eg totte det var nokot vel litet til at eg kunde taka det med i uppteljingi, nokot eg kann henda gjer med urretto. Hægstad (1907: 37) hev med ordet og kallar det eit undantak. Kvifor me skulde hava <e> i *inni*, greider eg ikkje å sjå. <e> i <peninge> er lettare å gjera greida for, etter di sjølvljoden her stend i utljod i tridje stavingi, og i slike umstødor finn me ofta <e> og <o>. Det kann vera nokot i at tie av dei elleve undantaki hadde <-e> i utljod, for Hægstad segjer (1907: 37) at ljodsamhøvet hev “eit drag burtimod [so!] e (for i) og o (for u), helst naar e og o stend i utljod.” Men utifrå skapi i handskrifti tykkjer eg det er å taka i å kalla det eit drag mot e og o. Som me skal sjå, so er ljodsamhøvet sers gjennomført, um me ser burt frå <y> + /u/, og undantaki gjeng vel so mykjet i den eine leidi som i hi. Ved <o> + /i/ var

alle tri undantaki i utljod i tredje staving, dessmeir. Det kann vera sant at ein stor lut av undantaki hev sjølvljoden i utljod, men med tanke på at undantaki i det heile er fåe, og at dei allra fleste sjølvljodane i utljod fylgjer ljodsamhøvet, tykkjer eg Hægstad tek litt i. Um me held oss til <i> + /i/, kann eg då berre nemna dei 33 dømi på <firi> (<firir> såg eg tri skov), og dei 24 dømi på <æigi>. Der fann eg aldri <-e>, endå dei stod i utljod. Ved *fyrir* kann det i tanken vera eit jamtyngdhøve (jf. Indre Austfold *fø:ri* (Hoff 1965: 353)), men det fanst nog snaudt so tidleg. Umkverven handskrifti er frå (Nordvestlandet) hev etter det eg veit ikkje jamtyngd i nynorsk tid helder (Christiansen, tredje kartet).

Etter <y> au er alt som ventelegt. 43 av 47 gonger fylgjer ein <i> etter. Eg kann ikkje sjå nokot serskilt ved dei fjore undantaki. At eitt undantak er <yuer> skulde fulla stydja det eg sagde um at det snaudt fanst jamtyngd hjå denna skrivaren (Indre Austfold-mål *i:vi-* (Hoff 1965: 353)). I bolck 21, lina 4, stend <[ky[-]>. Det er ordet *skyldi*. Hægstad (1907: 38) hev tydeleg greidt å lesa meir ut or handskrifti, etter di hann nemner undantaket *skylde* frå bolck 21.

<u> + /i/ fann eg nie døme på. Det eine undantaket eg fann var <jordunne>, der <-e> stend i utljod i tredje stavingi. Der kann me som sagt lettare finna *e* og *o* i gamalnorsk.

Me ser at når det er høg sjølvljod + /i/ er det helder fylgjerett <i>, omkring 9 av 10 gonger.

Høge sjølvljodar + /u/

Korkje ved <i> + /u/ eller <u> + /u/ var det nokon undantak. Det var stødt <u>. Ved <y> + /u/ var derimot undantaki i fleirtal! Men um me ser grannare på ordi, ser det ikkje lenger so undarlegt ut. Av dei 40 dømi på <y> + /u/ var det so mykjet som 23 døme på <y> + <o>. Men av dei 23 att var 22 ordet *byskup*. Ser me burt frå det ordet, er det berre eitt undantak, det er <skylldo>. Det lyt evlaust vera nokot med ordet *byskup*. At opphavet er *biskup*, som hev vortet runda til *byskup* (Iversen 1994: §15.4 Anm.2), skal ikkje hava nokot å segja, etter di opphavssjølvljoden er høg hokke det er. Jamvel det greske opphavsordet *epískopos* (ἐπίσκοπος) hev hog sjølvljod (at *e-* fell, er vanleg burthogging, til liks med *apóstolos* > *postoli*). Um me ser i DonVar 137 4°, som hev ljodsamhøve au, er ordet *byskup* skrivet <bi[kop> der. Hægstad nemner ikkje detta undantaket nokon stad når hann gjeng igjenom denna handskrifti. Eg trur nog hann såg på detta ordet sameleides som eg gjer, det er at <o> i <by[kop-> ikkje er utyngd, men at det hev sidetyngd. Jamfør ordet eg nemnde ovanfyre,

postoli. Det er skynelegt at *episkopos* skulde verta *biskop*, når *apóstolos* vart *postoli*. Eg veit ikkje kvifor den norrøne ordboki frå Samlaget (Heggstad 1997: 51) ikkje set upp nokot skap med *-o-*. Det kann vera av di sjølvljoden vart utyngd seinare, og vart *u* då. Me lyt huga at desse logordi er gamle tekster, truleg frå 1200 eller fyrr (Hægstad 1907: 36).

Ser me burt frå ordet *byskup*, er det berre *eitt* undantak til at ein høg sjølvljod fær <u> her.

Millomhøge sjølvljodar + /i/

Um <e> + /i/ vil eg ikkje segja so mykjet enno, etter di eg kjem attende til ljodsamhøvet etter <e>/<æ>. Men eg lyt segja at eg fann ikkje fåe døme på <e> + /i/ der det stod <pening->, med andre ord at ordet på eikor vis er stytt. Men av di eg ikkje hev set handskrifti sjølv, kann eg ikkje vita korso ordet er stytt, og dimed helder ikkje vita um det er råd å sjå or styttingi at ordet skal hava ein *e* i roti. Det kann vera at der stend ein liten *e* yver lina, til dømes. Attåt kann det vera at ei stytting som til dømes hev ein sjølvljod yver lina kann vera stytt på ei nedervd vis, utan umsyn til korso skrivaren sagde ordet. I uppteljingi hev eg ikkje teket med ord der dei som gav ut *Den eldre Gulatingslova* hev sett sjølvljodane i skåskrift. I bolk 226, der det er tvo styttingar <pening->, er ordet utskrivet tvo gonger, og då med <æ>: <pæning[> (2)! Um utgjevarane hev skrivet ut styttingi med *e* berre av di ordet elles er mest skrivet med *e*, er det sers uvisst um det er den rette visi å skriva ut ordet på. Men det segjer seg sjølv at det er uråd å vita utan dess eg ser på handskrifti sjølv.

<ø> + /i/ var det berre fem døme på, og alle var skrivne med <e>. I det eine dømet, <høgeld[-]> er nog *e* tyngd (d.e. med sidetyngd), etter di ordet vanleg vert mynstermåta til *hógendis*. At det stend <-ld-> i staden for <-nd-> er eit ljodumbroyte som Hægstad (1907: 39) jamfører med nynorsk *tarvelda* (< *þarfenda*) frå Nord-Hordaland. Det nøyter hann til prov på at fyrelegget var skrivet på eit rygskt eller hordskt målføre.

Ved <o> + /i/ var so mykjet som 19 av 35 *o*-ar utyngde.¹¹ Då skulde me venta at det lettare vart <e> en <i>. Då var det forvitnelegt at alle undantaki, <brøðrongi> (3), hadde ein utljodande <i> etter utyngd

¹¹ Eg talde elles ikkje upp talet på utyngde sjølvljodar, men eg gádde at det var uvanleg mange utyngde sjølvljodar her jamført med det eg fann ved dei andre sjølvljodane. Grunnen til at eg ikkje talde dei upp, var at eg ikkje kunde sjå det hadde nokon innverknad. Av alle undantaki eg fann, var det berre *tri* der det stod "galen" sjølvljod etter ein utyngd sjølvljod. Det var <peninge>, <jordunne> og <frendfime>, og her stend dei attpåtil i utljod. Eg held berre *u* i <jordunne> for å vera utyngd, dessmeir. I dei tvo andre ordi held eg andrestavingi for å hava sidetyngd.

<o>. Eg er som nemnt fyrr ikkje samd med Hægstad i at det er eit drag mot <e> og <o> i utljod. Einn av <o>-ane, i ordet <nottena>, kann vera /ô/.

Millomhøge sjølvljodar + /u/

<e> + /u/ kjem eg attende til.

På <ø> + /u/ var det fått med døme, berre eitt ord, men so er det skrevet 15 gonger au. Det er ordet <brøðrong-> (15). Ingi undantak.

<o> + /u/ var det 69 døme på. Ved <o> + <o> støytt eg på same ugreda som eg hadde ovanfyre, sidan det var styttingar her au: <konong-> (4) og <ærtogom>. Utgjevarane kann trygt skriva *konungr* med <o>, etter di eg ikkje såg annat, og ordet *ærtogum* er utskrivet tvo gonger i bolk 225, både gongene med <o> i endingi. Eitt ord kann hava /ô/ her med, det er <nottom>.

Dei 18 dømi på <o> + <u> var ordi <lkolu> (12) og <honum> (6). Ordet *skulu* er forvitnelegt i denna handskrifti. Det er skrevet med <-u> i endingi stødt, men rotljoden skifter (6 døme på <-u->, 12 på <-o->). I gjennomgangen sin segjer ikkje Hægstad nokot um kvifor ordet *skulu* er skrevet som det vert gjort her, men i *Gamalt trøndermaal* nemner hann at "*skolu* [er] ljodbrigd form av *skalu*"(1899:57), med andre ord *skolu* (med rotljoden frå eintal), og me hev mange døme på ei skrivevis <skalu> frå andre handskrifter (Hægstad 1899:57, Holtsmark 1955:565–568). Dei seks dømi med <lkulu> kann tala imot det, men eg trur det kjem av at det hev voret eit skil millom kvat fyrelegget hadde og det avskrivaren sagde, til dømes at fyrlegget hadde <skulu>, men at den som skreiv av sagde *skolu* (eller umvendt), so at me hev tvo skap bruka um einannan her. Eg trur korkje fyrelegget eller avskrivaren hadde *skolo*, for då skulde me venta å sjå ordet skrevet med *o* i endingi. Dei seks dømi på <honum> er truleg *hōnum* og ikkje *honum*, som dei plar mynstermåta det til. Då slær det fylgje med dei 39 dømi på <o> + /u/ under "Låge sjølvljodar + /u/". At ordet hadde *ø* sume stader og *o* andre stader, kjem av at opphavet var *hōnum*. Der ordet enda upp *honum*, gjekk det fulla gjennom *hōnum*, men *hōnum* kjem beint frå *hōnum*. At sjølvljoden er styt, kjem nog av den utyngde stoda detta ordet ofta hadde. Prov på eit skap *hōnum* kann me få frå målføri i dag au. På Island segjer dei *hōnum* sume stader¹², og på Askjøm segjer dei *hannøm* (Hoff 1965: 347), som samstavast med det eg

¹² Etter Trygve Skomedal.

sagde fyrr um framvoksteren av $\varrho - u$ i Indre Austfold-målet¹³.

Ved millomhøge sjølvljodar + /u/ (burtset frå /e/ + /u/, som eg kjem attende til) hev me ingi brot med hovudfyresegni, sidan eg vel å sjå på <skolu> og <honum> for å vera $\varrho - u$.

Låge sjølvljodar + /i/

<æ> + /i/ kjem eg attende til.

Ved <a> + /i/ hadde so mange som 70 av 73 ein <e>. I eitt av undantaki, <anlit>, trur eg at <i> er tyngd. Ordet er ihopsett av fyrefestet *and-* og ordet *lit* in. Hægstad (1899: 79) segjer lika fullt at "*andlit* [hev] vortet til *anlet*". Eg tek det for eit framlegg til ein regel, etter di hann set det under "Aalmenne reglar". Seip (1955: 128) segjer at "*anlit* [med] bevaring av *i* forutsetter at annet ledd ikke har vært helt trykksvakt". Det andre undantaket, <talit>, kann hava <i> ved jamlaging. Knudsen talar (etter Seip 1955: 130) um "gjennomført -it i pf.pt. [...] uavhengig av hovedvokalen".

Eg fann berre eitt døme der <o> + /i/ var /ø/ + /i/. Det var <hoggvit>, og det fylgde ein <i> som me skulde venta. Som eg sagde i stad, kann eitt døme på <o> + /i/ vera /ó/ + /i/, det er ordet <nottena>.

Låge sjølvljodar + /u/

<æ> + /u/ kjem eg attende til.

Ved dei fjore dømi på <a> + /u/ var det i grunnen ingi undantak, med di <a> i dei tvo dømi med <u> var ein ϱ , og i dei tvo dømi med <o> ein $\acute{a}$. Dei tvo ordi med <a> for ϱ , <kallum> og <marcum>, kallar Hægstad (1907: 36) "trøndsk paaverknad".¹⁴

<o> + /u/. Tvo skov stod <o> etter ein ϱ , i ordi <ondo> og <lomo>.

¹³ At endingi hev ein $\acute{a}$, trur eg er ei ovleg lægging grunna *m*-en som kjem etter, jamfør med ordi *um* > *ømm*, *sum* > *sømm*, og ordveki i *millum* > i *mæl'løm*, i *gegnum* > (i) *jøn'npm*, i *gerdum* > i *jæ:ʔpm*, i *vøxtrum* > i *våkestøm* ($\acute{a}$ frå *våkest'ær* < *vøxtr*), og ikkje minst i *tpkum* > i *ta:kom*, som skulde vera fullt jarnførande med *hannpm*.

¹⁴ Hægstad såg på desse ordskepi til å vera skap utan u-ljodbrigde, etter di hann set dei upp til undantak frå at "u-ljodbrigdet av *a* er gjennomført". Tydleg er hann i *Gamalt trøndermaal*, der hann segjer at "trøndermaalet [vart] i det heile ikkje med i ljodbrigdet av *a* framfor halden *u*" (1899: 63), og når hann i den ålmenne regelen sin (1899: 78–79) segjer at *u* stend etter "midhøg ϱ " og "laag *a*", at dei med andre ord ikkje er einn og same ljod. No hev eg i grunn sagt det som trengst å verta sagt um det emnet, men nokre ting til kann eg nemna. Um u-ljodbrigde fyre standande *u* vanta i austnorsk og trøndsk, nokot skapi *ga:tu*, *ha:ku* osv. i Indre Austfold kunde tyda på, korso kann me ha fenget *hu:ə* og *lv:u* (og *lv:a* bundet skap, frå Varteig (Hoff 1946: §94):, Amund B. Larsen hev *lv:u* frå Våler (1976: 363)) av *høfuð* og *løðu* då? (*lv:ullø:a* er eit gamalt skap som *læúú* hev avløyst no, og det nye skapet

spmu var elles skrivet med <u>, men *øndu* fann eg berre detta dømet på. Elles fylgde det retteleg ein <u>. Eitt døme på <o> + /u/ kann høyra heime i denna bolken, sidan det kann hava /ó/, det er <nottom>.

7. Ljodsamhøvet etter <e> og <æ>

I mynstermåta norrønt skil me ikkje millom opphavleg *e* og *e* oppkomen ved ljodbrigde (<*a>). Me kann vera helder visse um at det var eit skil ein gong for di. Reint ljodleg er det eit stort sprang å ganga beint frå [a] til [e], og med tanke på at [a:] (*á*) hev vortet [æ:] (*æ*) og ikkje *[e:], er det sers trulegt at *e* < *a gjekk innum *ē/æ*. Umbrøytet *ē* > *e* er ikkje vandslegt å tenkja seg, sidan den lange utgåva, *æ*, stort set hev vortet ein trong [e(:)] i austlendske målføre (Hoff 1946: §160). Hjå Iversen 1994: §6.5 stend: "Den første grammatiske avhandling stiller opp minimale par som viser at systemet må ha hatt [...] ni korte oralt artikulerte [...] vokalfonemer." Det er etter det herna at ljodverket eg sette upp fyrr er laga. Men skrivaren tek i miss her. Den fyrste målgranskaren set aldri upp minstehjon som syner det. Hann viser aldri nokot skil millom /e/ og /ē/, berre millom /æ/ – /ǣ/ og /ē/ – /ǣ/, og då hann set upp minstehjonet som skal syna skilnaden på /ē/ og /ǣ/, då skriv hann *vēr* – *vǣr*, der *vēr* er underfall av namnordet *verr*, eit ord som ikkje hev opphavleg *a, men *e (*ver* < *wera < *wira(n)). Det syner at samanfallet millom /e/ og /ē/ alt hev hendt, eller at det er i ferd med å henda, so at dei er avbrigdeljodar (t.d. at *e* fyre *r* vart *ē* av seg sjølv). At hann ikkje set upp minstehjon millom /e/ og /ē/, kann tyda på at slike hjon ikkje fanst lenger, men det gjorde dei nog ein gong, t.d. millom *fell* og *fell* (*fell*, 1. mann notid forteljemåte av *falla*, hev sjølvljoden frå 2. og 3. mann *fellr* < *fallir, og *fell*, 1. og 3. mann fyrrtid forteljemåte av same gjerningsordet, kjem av frumnordkyndsk *fefall-). I gamalislendsk finn me inkje grunnlag for å hevda at dei skilde millom /e/ og /ē/ i bokleg tid: "[...] in Icelandic, there is no conclusive direct evidence for distinction of *e* and *ē*" (Hreinn 1964: §11.1).

I gamalnorske handskrifter, derimot, finn me ting som tyder på at det skilet fanst der. Det gjeld serleg i trøndske og nordvestlendske handskrifter, der me ofta ser at skrivevisene <e> og <æ> samstavast med upp-

---

kjem frå bundet skap *læua* < *lō:ua (Larsen 1908: 252)). Desse skapi er då etter mi syn undantak frå fyresegni um at *ø* – *u* > *a* – *u*. Men eg meiner dei (*hu:ǽ/lō:u*) syner at *ø* – *u* er opphavlegt, og at *a* – *u* kom seinare. (Alt detta attved dei dømi eg nemde fyrr, *ðskæ*, *vøggø*, *lǽngø*.)

havsljoden. Men me hev endå ein måte å sjå detta skilet på i gamalnorske handskrifter, med di me hev ljodsamhøvet. Der kann me sjå at <e> fær <e>/<o> etter seg, må vita, og at <æ> fær <i>/<u> (til ei hovudfyresegn). Um ei handskrift skifter <e> og <æ> retteleg etter upphavet, attåt at ljodsamhøvet er ulikt etter desse ljodane, då kann me vera visse um at /e/ og /ɛ/ var tvo ulike skilljodar. Då kunde dei skilja greidt millom ord som *ber* (av *berja*) og *ber* (av *bera*). Men dei eldste norske handskriftene hev ikkje ein so fylgjerett skipnad som det, stort set er det litt av alt samstundes, til dømes at dei skifte /e/ og /ɛ/ nokot etter upphav, nokot etter den ljodlege stoda som var då, og ljodsamhøvet kunde vera ujamt. Ei handskrift, GkS 1347 4°, skifter ikkje <e> og <æ> etter upphavet allfares, men berre etter den ljodlege stoda, so at <æ> stend berre fyre *r* + bakgomeljad. Lika fullt hev handskrifti ljodsamhøve skift etter kvat som er upphavsljoden (Hreinn 1964: §10.2). Det gjer at dei kunde skilja millom *bere* (av *bera*) og *beri* (av *berja*) berre med endingsljoden til hjelp. Fylgja av det vert at denna handskrifti ikkje hev tri skilljodar i utyngd stoda, men *fem* (*i, e, u, o, a*). Hadde handskrifti berre havt <e> for både *e* og *e* <*a, og med ulikt ljodsamhøve etter kvat upphavsljoden var, då kunde ein tenkja seg at <e> stod for både *e* og *ɛ*, til liks med at <o> i gamalnorsk stod for *o* og *ɔ*. Men sidan handskrifti i røyndi brukar <æ> fylgjerett, er ikkje det trulegt. Andre handskrifter hev ljodsamhøve som samstavast meir med rotljoden då (<e> eller <æ>) en med upphavet ljoden hev.

Handskrifti eg hev set på, AM 315 f fol., er ei av dei som dei segjer hev <e> og <æ> retteleg etter upphavet, og med ljodsamhøve (Hægstad 1907: 36–37, Rindal 1994: 15), men med undantak, so klårt. Her skal eg ganga nøgje igjenom dei ordi eg fann med <æ>/<e> + /i/-/u/, so eg kann sjå korso dei ulike høvi heng i hop (upphavsljod, ljodleg stoda, ljodsamhøve). Eg hev ikkje set på ord som hev <æ>/<e> forutan /i/-/u/ etter seg, for det herna stykkjet er ikkje um ljodverket i handskrifti, men berre um ljodsamhøvet.

<e> + /i/

Eg fann 17 døme på det, og dei var: <gegner>, <gengner>, <gerir> (2), <gerer> (3), <reke>, <mege>, <prefte> (2), <ærandreke>, <peninge>, <peningum> (2), <hvervetna>, <hvar`re`ger>. Attåt var det mange døme på <pening>. Vanden med å telja med desse styttingane hev eg nemnt fyrr i stykkjet. Her tel eg dei ikkje med. Av desse 17 dømi hadde 12 <e> + <e>, og 5 <e> + <i>. Det hev mykkjet å segja at me veit upphavsljoden når det gjeld <e> og <æ>, difor vil eg setja upp ordsoga so-

leides eg trur ho lyt vera. Denna yversyni må ikkje tolkast til å vera ei stadfest sanning, men meir eit framlegg. Eg set berre upp røtene i opphavsordi, etter di endingane ikkje hev so mykjet å segja her. Attåt kjem det berre til å skyggja for rotljoden, som er det einaste som tel. Eg set upp ords tapi soleides dei såg ut i “vanleg” frumnorderlendsk, d.e. korkje på eit tidlegt eller seint stig. Um eg ikkje tarv ganga so langt attende, gjer eg ikkje det. Dei 17 dømi nemnde ovanfyre hev denna ordsoga (ordet er skrivet i eit mynstermåta skap i skåskrift):

<gegner>	<i>gengnir</i>	< *gang-
<gengner>	”	
<gerir>	<i>gerir</i>	< *garw-
<gerer>	”	
<reke>	<i>reki</i>	< *wrek-
<mege>	<i>megi</i>	< *mag-
<prefte>	<i>presti</i>	< gml.saks. <i>prēstar</i> eller gml.eng. <i>prēost</i> .
<ærandreke>	<i>-reki</i>	< *wrek-
<peninge>	<i>peningi</i>	< gml.saks. <i>pending</i> eller gml.eng. <i>pen(n)i(n)g</i>
<peningum>	<i>peningum</i>	”
<hervetna>	<i>hervetna</i>	< *hwar-
<hvar`re`ger>	<i>hvarigir</i>	

Ordet <ge(n)ner> ser me at ikkje fær “rett” sjølvljod etter seg, etter di *e* < *a skal få <i> i endingi. Grunnen kann vera at det kjem ein naseljod etter rotljoden, [ŋ]. Seip segjer “Særlig ved *n*-forbindelser har den [i-omlydt *a*] ofte ikke vært æ-lyd; derfor blir *e* brukt etter vokalen i slike forbindelser liksom etter opphavlig *e*” (1955: 128). Hreinn, derimot, som hev set litt på denna handskrifti, segjer: “Before *n*+consonant other than *n*, ‘æ’ is the rule [in AM 315 f fol.]. The most notable exception is pret. part. nom. pl. masc. *gengner* (2)” (1964: §7.22). Det kann nog vera rett, for me hev døme som <ftændr> og <lændr> i handskrifti.

Ordet *gerir* hev tvo gonger <e> og einn gong <i>. Hægstad (1899: 79) segjer at “*gera* vert handsama som um *e* var opphavleg”. Seip segjer i framhaldet av hermingi ovanfyre “likeså ofte i verbet *gera*”. Då held fulla både *gera* for å koma av *gera* < *garwijan forutan w-ljodbrigde, eller kann henda frå *gøra* med avrunding av *ø* (som i *kømr* > *kemr*). Hreinn hev derimot eit eget framlegg:

When *gera* ‘to do’ lost its *u* (cf. Oicel. *gørua*) on the analogy of the pret. (Oicel. *gørþe*), its phonemic structure changed to that of *bera*,

skera. Therefore, in this case, in contrast to its usual development to *ɛ*, e.g. before consonant+liquid, delabialized *ø* automatically became *e*, which was then introduced by analogy into imp. *ger*, pres. *gere*, pret *gerðe*. That this was a process of analogy is shown by the derivative subst. (Oicel. *gørþ*), which has preserved the *ɛ*, *gærð*. (1964: §6.22(8)).

Det høver godt med denna handskrifti, sidan *gera* aldri stend med <æ>, og *gerð* berre med <æ>.

<reke> er notid ynskjemåte til gjerningsordet *reka*, med ein *e* på notidstiget (etter femte ljodsprang-rekkja).

Det fyrrtiduge notidgjerningsordet <mege> skal etter Iversen (1994: §132.5) høyra til femte ljodsprang-rekkja au ("Femte avlyds-klasse"). Det er rett etter samtidi, sidan bøygingi *mega* – *má* svarar til eit sterkt gjerningsord frå femte flokken: *vega* – *vá*. Etter saga er det derimot galet. Det hev mykjet å segja at hann skil her, for elles kunde hann tru at *e* i *mega* er ein opphavleg *e* til liks med *vega*. I røyndi er hann ein ljodbrigd *a.¹⁵ Hægstad (1899: 79) segjer som ved *gera* at "*mega* vert handsama som um *e* var opphavleg". Eg hev ikkje set nokot framlegg til

¹⁵ På gotsk heiter detta gjerningsordet *magan* – *mag*, gamalsvensk hev *magha* og gamalhøgtysk *magan*. I røyndi høver ikkje detta gjerningsordet inn i nokor ljodsprang-rekkja. Det liknar rett nok mest på femte rekkja, men den stutte sjølvljoden i nemneskapet og notid mangtal svarar ikkje til femte rekkja, for dei skal vera lange der, so at det skulde heitt *megan – *mag* – *mægum på gotsk og *mága – *má* – *mógum på norrønt. (Ljodsprangstiget i nemneskapet skal vera likt notid mangtal ved dei fyrrtiduge notidgjerningsordi, d.e. eit frumnordkyndskt *ē*-stig, og ikkje likt nemneskapsjølvljoden ved dei vanlege sterke gjerningsordi i femte ljodsprangrekkja (som Iversen set upp), d.e. eit frumnordkyndskt *e*-stig. Det kjem av at nemneskapet her opphavleg er fyrrtid nemneskap, jf nemneskapi *munu* og *skulu* med den vanlege fyrrtid nemneskapendingi *-u*, og dei andre fyrrtiduge notidgjerningsordi som alle hev samsvar millom nemneskapsjølvljoden og sjølvljoden i notid mangtal.) So kann hann undrast på korso *a i *magan hev vortet ljodbrigd. Det vanlege er å segja at hann kjem frå notid ynskjemåte *meg*. (Ásgeir Blöndal Magnússon 1989: 610. Björvand og Lindeman 2000: 640). Vanleg hev ikkje notid ynskjemåte ljodbrigde på gamalnorsk, men her kann det vera rett, med di notid ynskjemåte i fyrrtiduge notidgjerningsord opphavleg er fyrrtid ynskjemåte, til liks med at notid forteljemåte opphavleg er fyrrtid forteljemåte. Og fyrrtid ynskjemåte hadde som kjent **-i*. Eit vandemål er derimot at **mag-* er stuttstava, og difor ikkje skulde ha havt ljodbrigde, annat en i 1. mann eintal, der endingi var **-jō* (som vart ålmenngjord til *-a*, sidan den endingi kom til å vera i stort fleirtal (d.e. i alle linne gjerningsord og i dei sterke med lang rotstaving som ikkje enda med *k* eller *g*)), og det finst i røyndi eit døme på ein skrivemåte *megja* i nemneskapet (Finnur Jónsson 1927: 42), der endingi *-ja* kann koma frå 1. mann ynskjemåte. Ein annan utveg er at *mega* hev ein *g*, so at ordet hev fenget "gom-ljodbrigde" (Iversen 1994: §14) til liks med det skyldde namnordet *megin* og med mange lagord i sette ljodsprangrekkja (*tekinn*, *sleginn*), eller me kann segja at det hev ljodbrigde av di den frumnorderlendske *i*-en vart standande (Iversen 1994: §12.3.c) til liks med ordet *ketill* (< *katilar).

kvifor *mēga > *mega* medan dei andre *ǣ*-ane heldt seg, men det kann vera ymse grunnar.¹⁶

<prefte> er eit lånord, anten frå gamalsakslendisk *prēstar* eller gamalengelsk *prēost*, men både med ein *ē*.¹⁷ Ordet hev berre *e* i måli det er komet frå au, romsk *presbyter*, gresk *presbyteros* (πρεσβύτερος).

<reke> i <ærandreke> er laga frå det same ljodsprangstiget som i notidstiget av *reka*, det er med ein upphavleg *e*, frå *wrek-.

Ordi med <pening-> er berre skrivet med <i> i andre stavingi, jamvel um den fyrste sjølvljoden kann skifta millom <e> og <æ>, som me fær sjå når eg kjem til yversyni yver <æ>. Detta ordet er lånt frå anten gamalsakslendisk *pending* eller gamalengelsk *pen(n)i(n)g*. Upphavleg kann ordet hava ein *a*, jamfør gamalfrisk *panni(n)g* og kyrkjeslavsk *peněgŭ*, som dei reknar med kjem frå gotsk *panniggs (Nielsen 1966: 287). Ordet kann vera eit *-ing*-skap til romsk *pannus*. Det kann gjera greida for skapi med <æ>, og at ordet stødt hev <i> i andre stavingi. Men um me ser på dei andre ordi eg hev gjenget igjenom til no, ser me at det er eit sterkt hugdrag til å lata sjølvljoden som stend *no* (eller "då" då) styra ljodsamhøvet, og ikkje upphavsljoden (jf. ordi <gengner>, <gerer>, <mege>). At det skulde vera undantakslaut <i> i ordet <pening-> av di rotljoden upphavleg er *a, vert undarlegt då. Då trur eg helder at etterfestet *-ing* ikkje var utyngt, men at det hadde sidetyngd. DonVar 137 4° hev <pen(n)ing-> au. Etterfestet *-ing* i gamalnorsk stend jamnaste utanfyre ljodsamhøvet; "Avleiingsendingi *-ing* er til vanleg skrivi med *i* i dei høve der ein etter ljodsamhøvet skulle venta *e*" (Vågslid 1989: 761).¹⁸ Det lyt vera ein grunn til at det er so, og tyngdehøvet er den greidaste uttydingi. *peningr* hev eit sideskap *penningr*, må vita, der det mun vera tyngdehøvet som er hovudskilnaden millom ordi. Etter Adolf Noreen: "Jedoch dürfte in einzelnen Fällen die ableitungssilbe, wenigstens alternativ, haupttonig gewesen sein; so besonders in vielen mit *-ing*- und *-ung*-abgeleiteten Wörtern, z. B. *þrening* [...] neben resp. *þrenneng* [...]"

¹⁶ Umbrytet *mēga > *mega* kann ha hendt for målskipnaden skuld, og ikkje vera reint ljodlegt. I den tidi då *e* og *ǣ* var ulike skilljodar på norrønt, skulde det ikkje finnast stuttstava gjerningsord med *ǣ* - *a*, berre *e* - *a* eller *ǣ* - *ja*. Det er for di at dei stuttstava gjerningsordi berre kunde få ljodbrigde av ein *j, ikkje ein *i, og ein *j vart standande fyre nemneskaps-*a*-en stødt (td *taljan > *tēlja*). Um *mēga då var det einaste gjerningsordet med *ǣ* - *a*, er det ikkje å undrast på at det vart brigdt og jamlaga etter dei med *e* - *a*. Det fyrr nemnde *megja* kann vera ei jarteign på at dei gjekk hin vegen au, frå *ǣ* - *a* til *e* - *ja*. Jamfør detta med framlegget hans Hreinn um korso *gørva* vart *gera*. Ein annan grunn kann vera at *ǣ* > *e* hev hendt i utyngd stoda, som ved *sem* > *sem* (etter Trygve Skomedal).

¹⁷ Framburden av gamalengelsk *eo* er rett nog sers uviss (etter Kjartan Ottoson).

¹⁸ Det kann gjera greida for kvifor *-ing* hev haldet seg ovleg godt i dei fleste nynorske målføri, og ikkje vortet *-eng*.

haupttoniger wurzelsilbe." (1923: §51.1.b). Um *-ing*-etterfestet hev hovudtyngd her, skal eg ikkje segja nokot visst um, men utyngt er eg viss um at det ikkje er.

<hvervetna> er eit ord som hev upphav i roti **hwar-*, so me skulde med andre ord venta ein <æ>. Noreen meiner ordet kjem av *hvarvitna* med i-ljodbrigde (1923: §65). Detta ordet hev nog ikkje stadet utyngt, men det kann vera at andrelekken <-vetna> hadde hovudtyngdi, so at me hev fenget eit umbrøyte $\varphi > e$ i fyrstelekken, av di den stod utyngd. Me skal helder ikkje sjå burt ifrå at ordet er påverka av eigefallskapet *hversvetna* (av *hvatvetna*), som hev ein upphavleg *e*, i minsto i det upphavlege eigefallskapet **hvessvetna*. Ord med upphav i roti **hwar-* vert jamt skrivne <hvær-> i denna handskrifti (burtset frå eitt døme på <hverfso>, som eg kjem attende til), so det lyt vera ein grunn til at <hvervetna> stend utanfyre.

<hvar re'ger> hev tvo utyngde /i/-ar som vert skrivne <e> etter ljod-samhøvet.

Um me reknar alt i hop, so meiner eg at me ser her at <e> fær <e> etter seg, same kvat upphavet til denna fyrste <e>-en er. Undantaket er det eine tilfellet av <gerir>. Men som sagt fyrr, heilt fylgjerett ljod-samhøve finn me aldri.

<e> + /u/

Det fann eg 18 døme på. Dei var: <ero> (13), <[-]ro>, <mego>, <hverfso>, <utanverðum>, <tvitugfello>. I ordet <[-]ro> ser me strengt teket ingen <e>, men samanhengen og likning med dei andre handskriftene segjer oss at det er ordet *eru*, og det er fulla utenkjelegt at det ordet skulde hava ein annan rotljod en <e>. Ordsoga til desse ordi er:

<ero>	<i>eru</i>	< * <i>er-</i> /* <i>ir-</i>
<[-]ro>	"	
<mego>	<i>megu</i>	< * <i>mag-</i>
<hverfso>	<i>hversu</i>	< * <i>hwar-</i>
<utanverðum>	<i>-verðum</i>	< * <i>werp-</i>
<tvitugfello>	<i>-sessu</i>	< * <i>sess-</i>

At <ero> fær <o> etter seg, er heilt etter fyresegni.

At <mego> hev ein upphavleg **a*, skreiv eg um ovanfyre, og me ser det same her som ved <mege>, det er at ordet vert teket for å hava upphavleg <e>.

<hverfso> kjem av **hwar-*, og det kann synast undarlegt at φ hev vortet

e, etter di det er vanlegt å segja at *e* lett vert *ę* fyre *r*. Her er det med andre ord motsett. Ord med opphav i roti **hwar-* var det mange av i handskrifti, og detta eine dømet <hverfſfo> var det einaste attåt det fyrr nemnde <hvervetna> eg såg med ein <e>, og ikkje ein <æ>. Grunnen er truleg at detta ordet stort set vart bruka utyngt. Det er nog detta utyngde bruket som er grunnen til dei mange ulike avbrigdi av detta ordet, t.d. *hvorsu*, *hvessu*, *hosso*, *hversug*, *horsug*. Ordet er opphavleg ei samandraging av tvo ord, *hvers veg*, som må ha hendt i utyngd stoda. Her ser me då på nytt at endingsljoden fylgjer voksteren til rotljoden.

Då vert <utanverðum> eit undantak, sidan opphavet er **werþ-*, som er same roti som i gjerningsordet *verða*, som opphavleg tydde "å venda (seg)". Grunnen til at det stend <u>, kann koma av at det er tale um endingi *-um*. Seip (1955: 129) segjer "Det ser ut som *u* forekommer særlig i endelsen *-um* også der vi skulle vente *o*."

<tvitugſeffo> fær retteleg ein <o>, sidan opphavet er **sess-*, skyldt med *sitja*.

Ved <e> + /u/ er det då berre <utanverðum> som ikkje hev rett ljod-samhøve etter rotljoden no. Ser me på opphavsljoden, vert <mego> og <hverfſfo> undantak attåt.

<æ> + /i/

Det fann eg 36 døme på. Dei var: <ſæckiz[-]>, <ærendreka>, <kænne>, <hælgj>, <ſætte>, <fære>, <ærendreke>, <hværgi>, <hæuir>, <kænnir>, <hæ[-]ir>, <kænnir> (2), <æftir> (2), <ængi> (2), <hæuir> (2), <ælligar>, <aufkæri>, <ſægir> (2), <iartægnir>, <pæningf> (2), <hæui>, <hæ/ui>, <ørſæckir>, <fær[-]e>, <bæðe>, <hværfuir>, <ſæckir> (3), <hværri>. Ordsoga er:

<ſæckiz[-]>	<i>sekisk</i>	< * <i>sak-</i>
<ørſæckir>	<i>-sekir</i>	"
<ſæckir>	<i>sekir</i>	"
<ærendreka>	<i>erend-</i>	< * <i>ur-</i>
<ærendreke>	"	
<kænne>	<i>kenni</i>	< * <i>kann-</i>
<kænnir>	<i>kennir</i>	"
<kænnir>	"	
<hælgj>	<i>helgi</i>	< <i>heilgi</i>
<ſætte>	<i>setti</i>	< * <i>sat-</i>
<fære>	<i>fræri</i>	
<fær[-]e>	"	

<hværgi>	<i>hvergi</i>	< * <i>hwar</i> -
<hæuir>	<i>hefir</i>	< * <i>hab</i> -
<hæ[-]ir>	"	
<hæuir>	"	
<hæui>	<i>hefi</i>	"
<hæ/ui>	"	
<æftir>	<i>eptir</i>	< <i>aft</i> -
<ængi>	<i>engi</i>	< <i>ein</i> -
<ælligar>	<i>elligar</i>	< * <i>al</i> -
<aufkæri>	<i>-keri</i>	< * <i>kar</i> -
<lægir>	<i>segir</i>	< * <i>sag</i> -
<iartægnir>	<i>jartegnir</i>	< <i>-teign</i>
<pæningf>	<i>penings</i>	< gml.saks. <i>pending</i> eller gml.eng. <i>pen(n)i(n)g</i>
<bæðe>	<i>bæði</i>	
<hværfuir>	<i>hverfir</i>	< * <i>hwarb</i> -
<hværri>	<i>hverri</i>	< * <i>hwar</i> -

At *sekisk* og *sekir* kjem av same roti som ordi *spök*, *saka* er lett å skyna.

Ordsoga til <ærend-> er ikkje lika greid. Hjalmar Falk og Alf Torp (1994:1007) meiner at den fyrste lekken upphavleg var laga til *órr*, og at det seinare fall saman med ordet *ørendi*. At fyrstelekken kjem av *ur- ser ordgranskarane ut til å vera samde um (som upphavleg berre var fyrefestet i ordet *ørendi*, um Falk og Torp hev rett i at *erendi* fall saman med det). Det er same ordet som styreordet *ór*.¹⁹ At fyrefestet <ær-> ikkje fær ein <i> etter seg her, er nog av di <-end-> ikkje er utyngt, jamfør mynstermåtingi *erendi* og den andre skrivevisi av detta ordet i handskrifti: <ærand->.²⁰

I ordet <kænn-> fylgde det tri gonger ein <i> og einn gong <e>. At

¹⁹ Vanleg vert ordet <ærend-> mynstermåta til *erendi* eller *ørendi*. Korso *ur- hev enda upp so gjev seg ikkje sjølv. Framvoksteren kann ha voret *ur- > *or- (ei lægging til liks med *mir > *mér*, *wir > *vér*) > *ør*- (ei fremjing som i *kar > *kør*). Det kann sjå undarlegt ut at *r fyrst gjev lægging og sidan fremjing, men eg kann ikkje sjå ein trulegare framvokster. Det er greidare med styreordet *ór*, med avbrigdi *úr* og *ýr*: *ór* er lægging + lengjing, *úr* er berre lengjing, og *ýr* er fremjing + lengjing. Grunnen til at fyrefestet *ør*-/*er*- ikkje hev lang sjølvljod som alle dei andre ordi eg hev nemnt no, lyt koma av at dei andre ordi er einstava, men at ordet som fyrefestet høyrer til er fleirstava. Hovudtyngd hadde nog fyrefestet au, elles hadde det komet til å falla burt ved burthoggingi. Difor kann ikkje tyngdehøvet vera grunnen til den stutte sjølvljoden. Umbrøytet *ø* > *e* (fulla *e*, jf skrivevisi med <æ> her) må vera avrundingi av *ø* til *e*, dei kallar (som i *kømr* > *kemr*), som eg nemnde i umtalen av ordet *gera* ovanfyre.

²⁰ Umbrøytet kann ha voret *-andi* > **-endi* > *-endi*. Litt undarlegt er det då at ordet i denna handskrifti anten stend med <a> eller <e>, aldri <æ>. Det kann vera tale um tvo

sjølvljoden i <kænne> stod i utljod, men <i>-ane stod inni ordet: <kænnir>, kann vera grunnen.

Sjølvljoden i <hælgj> er opphavleg tviljoden *ei*, som i denna handskrifti, når hann er stytt, er <æ> stødt.

<fætte> hev <e> i utljod, som kann vera grunnen til at ordet ikkje fær <i> som me skulde venta.

<fære> hev ein lang sjølvljod, *æ*, og fær rett <e> etter seg.

I <hværgi> ser me det eg sagde tidlegare, at ordi som kjem av roti **hwar-* er skrivne med <æ> i denna handskrifti.

Ordet *hefir* er stødt skrivet med <æ – i>.

<æftir>, <ælligar>, <-kæri> og <fægir> er regelrette alle saman, med di alle <æ>-ane kjem av **a*.

<æ> i <ængi> og <iartægnir> kjem av tviljoden *ei*.

Som sagt fyrr, held eg <-ing> i ordet *pening-* for å hava sidetyngd, so ikkje ljodsamhøvet verkar på det. Kvifor ordet vert skrivet med <æ> tvo gonger: <pæningf>, når ordet er lånt frå mål med *ē*, og mest skrivet med <e> her, hev eg i grunnen ikkje nokot godt framlegg til. Det kann vera ein målføreskilnad millom skrivaren og fyrelegget, so at skrivaren sagde /pæning-/ , men fyrelegget hadde <pëning->. Ordet kann fulla i seg sjølv vera eit sermerkt loglester-ord.

<bæðe> hev ein lang sjølvljod, og fær difor <-e>.

<æ>-ane i <hværfuir> og <hværri> kjem både av **a*, og fær retteleg <-i> etter seg.

Ved <æ> + /i/ var det då berre tvo undantak til <æ – i>. Dei var <kænne> og <fætte>. At dei stend i utljod kann ha verka inn. Ved <ærend-> meiner eg som sagt at <-end-> ikkje er utyngt, so at ljodsamhøvet ikkje råkar det.

---

avbrigde av ordet *-endi*, eitt med ljodbrigde, og eitt utan. Upphavet er etter Nielsen (1966:474) frumnordkyndsk **andija-*, som skulde gjeva frumnorderlendsk **andija*. Då kunde skapet <-and-> koma av eit ikkje ljodbrigdt skap, og <-end-> koma av **-end-*, so at det vert endå eit undantak til påstandet hans Hreinn um at "Before *n*+consonant other than *n*, 'æ' is the rule [in AM 315 f fol.]." Hann segjer ordet <ærend-> er eit undantak grunna "secondary stress", men segjer ikkje nokot um kvat hann held opphavet til ordet eller til det skiftande bruket av <-and-> og <-end-> for å vera. Me kann au tenkja oss ein annan framvokster av detta ordet. Det er at **andija* gav **-endi*, og at <-and-> er ein framvokster av detta skapet i utyngd stoda. *ē* kunde verta *a* når hann vart utyngd, må vita, t.d. i **fēendr* > **fēandr* > *fjāndr* ha. mangtal (Trygve Skomedal gav dømet), namnavbrigdi *Erland* og *Veland*, og namnordet *viljan* (velende) i Indre Austfold.

<æ> + /u/

Det fann eg tie døme på. Dei var: <hværiu>, <ftæmnu> (2), <hælgū>, <ftæmnur>, <hværium>, <-fæckiu> (2), <hværium> (2). Ordsoga er:

<hværiu>	<i>hverju</i>	< *hwar-
<hværium>	<i>hverjum</i>	"
<hværium>	"	"
<ftæmnu>	<i>stefnu</i>	< *stab-
<ftæmnur>	<i>stefnur</i>	"
<hælgū>	<i>helgu</i>	< <i>heilgu</i>
<-fæckiu>	<i>-sekju</i>	< *sak-

Her ser me atter ein gong at ordet som er komet or roti *hwar- er skrivet med <æ>: <hværiu>.

<ftæmnu-> og <-fæckiu> kjem frå røter med *a både tvo, og fær <æ - u>.

<hælgū> er som nemnt fyrr stytt frå *ei*.

Her ser me at det ikkje er nokon undantak, jamvel um seks av desse tie ordi hev <-u> i utljod.

8. Slutning

Handskrifti hev evlaust ljodsamhøve, som svarar til dei ålmenne fyresegnene. Det tyder at <i>, <y>, <u>, <æ> og <o> (der hann var /ø/) gjev <i> og <u> i neste stavingi, og at <e>, <ø>, <o>, <æ> (der hann er /æ/) og <a> (der hann er /á/) gjev <e> og <o>. <a> gjev <e> og <u>. Undantaki tykkjer eg i det heile er sers fåe, um me ser burt frå dei tri ordi *skulu*, *byskup* og *peningr*, som stødt er skrivne <fkolu> (eller <fkulu>), <byfskop-> og <pening-> (eller <pæning->). Ved dei tvo sidste meiner eg at andre stavingi hev sidetyngd, og <fkolu> meiner eg er skrivevisi av *skolu*.

Ved <æ> og <e> fekk eg desse utfalli: Um me ikkje ser på ordsoga, men berre på dei sjølvljodane som stend no, so var det tvo undantak til at <e> fekk <e> etter seg. Det var ordet <gerir> (2). Då tel eg ikkje med ordet *peningr* her. Det var berre eitt undantak til at <e> fekk <o>, og det var ordet <utanverðum>. Her kann det som sagt vera endingi *-um* som er grunnen til at det bryt med ljodsamhøvet. Ved <æ> var det tvo undantak til at <æ> fekk <i>, og dei var <kænne> og <fætte>. Det kann koma av at dei stend i utljod både tvo. Det var ingi undantak til at <æ> fekk <u>.

Som me ser, er det sers fylgjerett ljodsamhøve etter desse ljodane. Um me ser på ordsoga, so skulde me venta at det stod ein <i> etter upphavleg *a. Det svara ikkje ved nie tilfelle: <gegner, gengner, gerer (3), mege, hvervetna, kænne, fætte>. Lika eins skal me hava <u> etter *a. Her var det tvo undantak: <mego> og <hverffo>. Etter gamal *e skulde me venta <e> og <o>, og det einaste undantaket var <utanverðum>. Me hev med andre ord fem undantak til ljodsamhøvet etter <e> og <æ> no, men me hev tolv undantak etter upphavleg *e og *a. Det stadfester fulla berre det eg nemnde i gjenomgangen min, at ljodsamhøvet ved <e> og <æ> i denna handskrifti i hovudsak rettar seg etter rotljoden *no* (d.e. då handskrifti vart skrivi) og ikkje etter upphavsljoden. Det syner at ljodsamhøvet er verksamt i denna handskrifti, og ikkje berre ein stivna leivning, sidan ljodsamhøvet rettar seg etter framvoksteren av rotljoden. Men skiftet av <e> og <æ> er stort set sogerett for di, d.e. at <e> kjem av *e og <æ> av *a. I ordi eg fann var 22 av 33 <e>-ar ein upphavleg *e (eg talde ikkje med <hvar're'ger> eller <[-]ro>), og 34 av 41 <æ>-ar var ein upphavleg *a, og av dei sjau som stend att var fem <æ>-ar den samandregne tviljoden *ei*, og tvo var fyrefestet <ær->, som kjem av *ur- (her talde eg då ikkje med dei lange æ-ane, og ikkje *peningr*, sidan det er nokot uvisst um upphavet er *e eller *a).

Det at <æ> er bruka so å segja heilt etter upphavet, tyder på <e> og <æ> er tvo ulike skilljodar i denna handskrifti, men det kann me ikkje segja for visst fyre me ser eit minstehjon. Det kann au henda at skilningi millom <e> og <æ> berre var haldi på i visse støde.

9. Yrkjesord

Det hev voret liten vilje til å setja um eller laga nye namn på ymse ovringar i målvitskapen, for det er lettare å apa en å skapa. Det tykkjer eg hev voret ei stor uheppa for målet vårt, difor hev eg freista å taka i bruk heilnorske nemningar i detta stykkjet. Eg hev nøytt hevdvunne nemningar der det fanst, og laga nye der det såg ut til å vanta. Under fylgjer eit upptal yver dei nemningane eg hev bruka, og som kann vera uvane for sume, med dei norsk-danske nemningane attved.

attvisande	refleksiv
avbrigdeljod	allofon
bakgomeljod	velar
bokstavbindsel	ligatur

burthogging	synkope (eig. apokope)
bøygjefall	oblike kasus
eigefall	genitiv
einljoding	monoftongering
etterfeste	suffiks
forteljemåte	indikativ
framburdutveg	realiseringsmulighet, realiseringspotensial
frisk	frisisk
frumnorderlendsk	urnordisk
frumnordkyndsk	urgermansk
fyrefeste	prefiks
fyrrtid	preteritum
fyrrtidugt notidgjerningsord	preterito-presentisk verb
gjerningsord	verb
gnikande	frikativ
gomfyresegni	palatalregelen
gomljodbrigde	palatal-omlyd
gotsk	gotisk
(ljod)hått	(vokal)kvalitet
jamlaga	forandre ved analogi
jamlaging	analogi
jamtyngd	jamvekt
jamvegen	nøytralisert
karlung-	karolingisk
(sjølv)ljod	vokal
ljodbrigde	omlyd
ljodsamhøve	vokalharmoni
ljodsprang	avlyd
ljodvanhøve	vokalkontrast
mangtal	flertall, pluralis
mann	person (i mållæra)
minstehjon	minimalt par
mynster	normal
mynstermåta	normalisere
namnord	substantiv
naseljod	nasal
neittande	privativ
nemnefall	nominativ
nemneskap	infinitiv
notid	presens
ordsoga	etymologi
romsk	latinsk
sakslendsk	saksisk
sidetyngd	bitrykk

sjølvljodveikjing	vokalreduksjon
skilljod	fonem
skriftveg	paleografi
slavsk	slavisk
styreord	preposisjon
tviljod	diftong
tyngd	trykksterk, trykktung
underfall	akkusativ
utyingd	trykksvak, trykklett
ynskjemåte	konjunktiv

10. Kjeldor

- Ásgeir Blöndal Magnússon 1989: *Íslensk orðsifjabók*. Orðabók Háskólans.
- Bjorvand, H. – Lindeman, F. O. 2000: *Våre arveord*. Novus forlag, Oslo.
- Braunmüller, K. 1995: "Forudsætninger for at overtage middelnedertyske sprogstrukturer i de skandinaviske sprog". E. H. Jahr (red.), *Nordisk og nedertysk*. Novus forlag, Oslo, s. 29–54.
- Christiansen, H.: *Norske målførekart*.
- Eithun, B. – Rindal, M. – Ulset, T. 1994: *Den eldre Gulatingslova*. Riksarkivet, Oslo.
- Falk, H. – Torp, A. 1994: *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Bjørn Ringstrøms antikvariat, Oslo.
- Finnur Jónsson 1927: *Óláfr Þórðarson. Máhljóða- og málskrúðsrit*. Kongelige danske videnskabernes selskab, København.
- Grøtvedt, P. N. 1974: *Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350–1450 III*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Grønvik, O. 1998: *Untersuchungen zur älteren nordischen und germanischen Sprachgeschichte* (Osloer Beiträge zur Germanistik 18). Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.
- Hagland, J. R. 1978: "A note on Old Norwegian vowel harmony". E. H. Jahr & O. Lorentz (red./eds.) 1993: *Historisk språkhistorie/Historical linguistics*. Novus forlag, Oslo, s. 292–297.
- Heggstad, L. – Hødnebo, F. – Simensen, E. 1997: *Norrøn ordbok*. Det norske samlaget, Oslo.
- Hoff, I. 1946: *Skjetvemålet*. Det norske videnskabs-akademi, Oslo.
- 1965: "Bygdemålet i Heggen og Frøland". *Heggen og Frøland-boka*. Askim, s. 312–377
- 1981: "Om vokalveikjing i bøygningsmorfem i gamal austnorsk". *Opphav og samband*. Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø.
- Holtsmark, A. 1955: *Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250*. Gamalnorsk ordboksverk, Oslo.

- Housken, J. 1954: "Stavangerdiplomene før 1330". *Arkiv för nordisk filologi* LIX, s. 1–50.
- Hreinn Benediktsson 1963: "Some aspects of nordic umlaut and breaking". *Language* Vol. 39, s. 409–431.
- 1964: "Old Norse Short *e*: One Phoneme or Two?". *Arkiv för nordisk filologi* LXXIX, s. 63–104.
- Hægstad, M. 1899: *Gamalt trøndermaal*. Videnskabselskabets skrifter, Kristiania.
- 1907: *Vestnorske maalføre fyre 1350. 1. Nordvestlandsk*. Videnskabselskabets skrifter, Kristiania.
- Hødnebo, F. 1977: "Trykk-vokalharmoni-vokalbalanse". *Sjötiú ritgerðir helgadar Jakobi Benediktssyni 20. Júlí 1977*. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík, s. 375–383.
- Iversen, R. 1994: *Norrøn grammatikk*. Tano.
- Knudsen, T. 1969: "Gulating" og "Gulatingssloven". *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. Gyldendal, Oslo, s. 556–565.
- Larsen, A. B. 1908: "Nogle bemærkninger om 'u'-omlyden ved bevaret u' i østnorske dialekter". *Norvegia. Tidsskrift for det norske folks maal og minder. II bind*. Grøndahl & søns boghandel, Kristiania, s. 251–256.
- 1976: "Om vokalharmoni, vokalbalangse og vokaltiljævning i de norske bygdemaal" M. Myhren, *Amund B. Larsen. Skrifter*. Universitetsforlaget, Oslo–Bergen–Tromsø, s. 332–364.
- Nielsen, N. Å. 1966: *Dansk etymologisk ordbog*. Gyldendal.
- Noreen, A. 1923: *Altnordische Grammatik I*. Verlag von Max Niemeyer, Halle (Saale).
- Rindal, M. 1987: "Dei eldste fragmenta av dei norske landskapslovene". J. T. Faarlund, J. R. Hagland, J. Rønhovd, *Festskrift til Alfred Jakobsen*. Tapir, Trondheim, s. 130–135.
- 1994 = Eithun, B. – Rindal, M. – Ulset, T. 1994: *Den eldre Gulatingsslova*. Riksarkivet, Oslo.
- Robberstad, K. 1937: *Gulatingsslovi*. Det norske samlaget, Oslo.
- Seip, D. A. 1955: *Norsk språkhistorie*. H. Aschehoug & Co., Oslo.
- Vågslid, E. 1989: *Norske skrivarar i millomalderen*. Eigen utgjevnad, Oslo.